

Smatramo da je predškolski period ključan za podsticanje razvoja svih postojećih potencijala kod djece, a pravilna detekcija i višestruka stimulacija mogu intenzivnije razviti i iskazati darovitost djeteta najbolje upravo u predškolskom periodu razvoja. U tome presudnu ulogu ima porodica, ali i odgojno-obrazovne ustanove u kojima djeca provode veliki dio vremena. Stoga je veoma značajna uloga pedagoga kao stručnog saradnika u odgojno-obrazovnoj ustanovi za pravilnu detekciju darovite djece, te osmišljavanje, vođenje i interpretiranje načina i efekata rada sa njima.

Tema ovog stručnog rada je prepoznavanje darovitosti u vrtiću, pogled na pedagošku praksu i načine rada sa potencijalno darovitom djecom u nekim predškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo. U radu je kratko prikazan teorijski okvir, neophodan za razumijevanje teme i pojma darovitosti, kao i drugi srodni pojmovi i definicije. Kako bismo utvrdili kako se radi prepoznavanje darovite djece u jednom od vrtića na području Kantona Sarajevo, identifikovan i praćen je potencijalno daroviti četveogodišnjak V. Z. iz Sarajeva kroz studiju slučaja.

Ključne riječi: darovitost, potencijalno darovito dijete, vrtić

We believe that the preschool period is key to encouraging the development of all existing potentials in children, and proper detection and multiple stimulation can develop more intensively and express the child's talent best in the preschool development period. Family has a crucial role in this process, as well as educational institutions where children spend a great deal of their time. Therefore, the role of pedagogues as professional associates in the educational institution for the proper detection of gifted children, and the design, guidance and interpretation of ways and effects of working with them is very important.

The topic of this scientific paper is the recognition of giftedness in kindergarten, a look at the pedagogical practice and ways of working with potentially gifted children in some preschool institutions in the Sarajevo Canton. The paper briefly presents the theoretical framework necessary for understanding the topic and the concept of giftedness, as well as other related concepts and definitions. In order to determine how to identify gifted children in one of the kindergartens in the Sarajevo Canton, a potentially gifted four-year-old V. Z. was selected and monitored from Sarajevo through a case study.

Keywords: giftedness, potentially gifted child, kindergarten

Módszertani Közlöny 2021, XI. évfolyam, 1. szám

Újvidéki Egyetem

Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar

ETO: 37.042:159.928.23-053.2

https://doi.org/10.18485/uns_modszer.2021.11.1.6

Eredeti tudományos munka

A leadás időpontja: 2021.11.20.

Az elfogadás időpontja: 2022.01.02.

Terjedelem: 82–97.

PREPOZNAVANJE DAROVITOSTI I UNAPREĐENJE NAČINA RADA SA DAROVITOM DJECOM U VRTIĆU

Identifying talent and improving ways of working with gifted children in kindergarten

Mersiha Kolčaković

Sveučilište Hercegovina, Fakultet društvenih znanosti Milenka Brkića, Bijakovići,

BiH, k.mersiha@gmail.com

Uvod

Različiti su stavovi o darovitoj djeci, a kao posljedica toga je egzistiranje tih pojmova u stereotipe kao što su: biti darovit znači biti čudan, socijalno neadekvatan, loše adaptiran. Takve stavove često ne možemo izbjeći ni u školama. Jedna od sastavnica darovitosti je kreativnost koja kao mentalni proces omogućava stvaranje novih, neobičnih, jedinstvenih ideja ili produkata ili prerađivanjem i primjenjivanjem već postojećih na nov način.

Istraživanja su pokazala da ljudi oko pedeset posto svojih sposobnosti za učenje razvijaju tokom prve četiri godine, a ostalih trideset posto prije navršene osme godine (Dryden i Vos, 2001). Procjenjuje se da se do djetetove pete godine razvije devedeset posto moždanih stanica (George, 2001). Tako na primjer, „mozak djeteta će izgubiti sposobnost da govori jezike čije glasove ne čuje“ (Koutlak, 1996; prema Dryden i Voss, 2001). Slično se događa i s ostalim sposobnostima. Ukoliko se optimalno ne podstiču i ne upotrebljavaju izgubit će se ili se neće razviti do mogućih granica. Robert Koutlak (1996) također navodi da se mozak ponaša kao „superspužva“ koja najbolje upija od rođenja do otprilike dvanaeste godine. Tokom tog razdoblja,

a naročito u prve tri godine, uspostavljaju se temelji za mišljenje, govor, vid, sposobnosti, dispozicije i ostale karakteristike. „Nakon toga se prozori zatvaraju i veći dio temeljne arhitekture mozga je dovršen“ (Koutlak, 1996; prema Dryden i Vos, 2001, str. 266).

Neki autori (Golton, Terman, Renzuli, Tanenbaum, Feldhuzen) smatraju da je darovitost bilo koji oblik iznadprosječnog funkcioniranja, dok drugi (Gardner, Sternberg) ističu da se pod tim podrazumijevaju: visoke (opće i/ili specifične) sposobnosti (posebno inteligencija), kreativnost i specifične osobine ličnosti (posebno motivacija). Danas su djeca izložena većem broju sadržaja i oblika izražavanja kreativnosti kroz dječije vrtiće, igraonice, poticajnu okolinu u vlastitom domu omogućavajući djetetu brže i lakše usvajanje znanja i vještina. Darovita djeca zahtijevaju dodatnu pažnju roditelja, odgajatelja i stručnjaka koji je trebaju znati na vrijeme uočiti, prepoznati, identificirati. Ovim stručnim radom naglašava se obaveza svake predškolske ustanove da se pronađu pristupi koji će omogućiti da djeca zadovolje svoje specifične potrebe, jer darovitost nije samo djetetov dar, nego je dar i njegovoj okolini, ali isto tako i obaveza toj istoj okolini. U nastavku rada detaljnije je objašnjen fenomen darovitosti sa posebnim naglaskom na Gardnerovu teoriju, izdvajajući metode i postupke koji su nam pomogli u prepoznavanju i identifikaciji potencijalno darovitog djeteta, uz detaljan prikaz opisa studije slučaja.

1. Fenomen darovitosti

Darovitost primijećena kod djece trebalo bi u što ranijoj dobi poticati, osiguravajući djeci širok opseg iskustava, te uvjete za razvoj vještina, stavova i znanja kojima će upotpunjavati svoju ličnost i dalje razvijati darovitost. Gotovo svako dijete predškolske dobi treba tretirati kao potencijal i osigurati mu odgoj i obrazovanje koje će maksimalno poticati razvoj njegovih potencijala.

U odgojno-obrazovnom radu sa odgojnom skupinom i realizaciji radionica primjetno je da neka djeca znatno manje zahtijevaju pomoć i intervenciju od ostalih svojih vršnjaka. Možemo zaključiti da ih karakteriše minimum strukturirane podrške, sposobnosti da samostalno otkrivaju i pronalaze rješenja, nove puteve razumijevanja i imaju veliku potrebu za ovladavanjem područja konstruktivnih igara i slagalica u jako kratkom periodu, po čemu se razlikuju od djece koja su samo jako marljiva i trude se.

Daroviti imaju snažnu unutarnju motivaciju za ovladavanjem i osmišljavanjem područja u kojem pokazuju napredan razvoj. Očituje ih vrlo intenzivan, gotovo opsesivan interes, sposobnost snažnog usredotočenja, strast i zanos u ovladavanju specifičnim područjem.

S obzirom da smo ovim istraživanjem željeli utvrditi koliko ima i kako se postupa sa darovitom djecom, u vrtiću koje je bilo predmet opserviranja je uočeno da ima dosta živahne, aktivne, bistre djece koja nakon ulaganja vremena u ovladavanje određenim područjem, mogu također impresionirati svojim postignućem. Međutim, kako nam je pojašnjeno takva djeca nisu rano sazrela. Oni ne uče iznimno bržim tempom i s posebnom lakoćom. U radu sa njima, da bi napredovali i uspješno ovladali aktivnošću, zahtijevaju stalnu potporu, pomoć, instrukcije i ohrabrenje. Takvu djecu odlikuje i nemogućnost da samostalno dolaze do otkrića u području svoga interesa, ne otkrivaju nove puteve rješavanja problema, niti očituju unutarnju „strast“ za ovladavanjem nekim područjem. Unatoč svom trudu, nikada ne doseže onu razinu postignuća u nekom području koje darovito dijete postiže s očito manje truda (Cvetković – Lay, 1995), tako da smo na kraju svoje istraživanje započeli sa jednim dječakom koji je prepoznat kao mogući primjer darovitog predškolca.

1.1. Teorija višestrukih inteligencija, Hauard Gardner

Kako bismo najbolje predstavili istraživački rad, koristili smo Gardnerovu teoriju (Altaras, 2006). Gardner smatra da ne postoji samo jedan način da neko bude izuzetan u nečemu, već da svakog od nas čini niz različitih sposobnosti koje se mogu svrstati u različite oblasti. Širok raspon sposobnosti koje čovjek ima Gardner je uspio odrediti pomoću grupiranja ljudskih sposobnosti u devet širokoobuhvatnih kategorija ili inteligencija: *verbalno - lingvističku, logičko - matematičku, vizualno - spacijalnu, muzičko - ritmičku, tjelesno - kinestetičku, intrapersonalnu i interpersonalnu inteligenciju, naturalističku i egzistencijalističku inteligenciju.*

Vizualno – spacijalna inteligencija iskazuje se kroz sposobnost snalaženja u prostoru, te stvaranje i transformaciju prostornih predodžbi. Dobar pokazatelj veće razvijenosti ove vrste inteligencije kod djece je lahkoća snalaženja i rješavanja problema u prostoru, kreiranje i građenje objekata u prostoru, kreiranje i građenje objekata od kockica i sličnog građevinskog materijala.

Likovni talent se ne pojavljuje često u predškolskom razdoblju. Likovno darovita djeca faze likovnog razvoja (faza šaranja, faza slučajne reprezentacije, faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža, faza nastanka jednostavnih slika) prolaze mnogo brže od prosječne djece. Glavni pokazatelj likovne darovitosti jest sposobnost djeteta da proizvede prepoznatljive oblike najmanje godinu dana prije svojih vršnjaka. Tako likovno darovita djeca već u dobi od dvije godine mogu nacrtati krug koji predstavlja jabuku, a također i bazičnu crtu na kojoj jabuka stoji.

Muzičko - ritmička inteligencija iskazuje se kroz smisao za ritam i muziku. Zapažaju različite zvukove u okolini, imaju sposobnost raspoznavanja ritma, pa i određene teme u muzici, te dijelova melodije. Bolje pjevaju od ostale djece i kvalitetnije se ritmički i muzički izražavaju na udaraljka ili muzičkim instrumentima.

Verbalno – lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik i brzu i laku manipulaciju verbalnim simbolima, riječima. Izraženu sposobnost u ovom području imaju djeca čiji je rječnik bogatiji od rječnika njihovih vršnjaka te ona koja su sposobna ispričati, prepričati bogatu i cjelovitu priču ili događaj, s brojnim iskustvenim detaljima.

Intrapersonalna inteligencija iskazuje se u boljem razumijevanju sebe i svojih potreba. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije daleko bolje razumiju ne samo svoje potrebe već i svoje sposobnosti, osobine ličnosti, čuvstva i sl. Oni iskazuju veliku upornost u onome čime se bave. Jednostavno, imaju izraženu svijest o sebi.

Interpersonalna inteligencija se iskazuje u boljem razumijevanju drugih ljudi i njihovih potreba. Djeca s izraženom interpersonalnom inteligencijom često su vođe i organizatori u grupi, osjetljiva su za potrebe i osjećaje drugih, pomažu u rješavanju sukoba, lako započinju igru s drugima, dobro se slažu s drugom djecom i među njima su omiljena.

Gardner smatra da svako ima jedinstvenu mješavinu svih ovih inteligencija, s tim da se pojedine javljaju različitim intenzitetom. Ako se kod pojedinca neka od ovih inteligencija javi u značajno većem intenzitetu, on će biti darovit u tom području. On ne pravi razliku između pojmova inteligencija i darovitost, već ih poistovjećuje, određujući darovitost kao domenospecifičnu, odnosno kao pojavu ranog ili ranije razvijenog biopsihološkog potencijala u domenima neke kulture (Altaras, 2006).

Iz svega navedenog možemo zaključiti da se Gardnerova struktura intelekta ne ograničava samo na kognitivnu sferu i potencijal, već uvažava i druge segmente kao što je psihomotorno, afektivno i socijalizacijsko. To ide u prilog našem istraživanju, spoznajama koje imaju aplikativnu moć za identifikaciju našeg slučaja, darovitog dječaka.

2. Prepoznavanje i identifikacija darovite djece

Darovitost nije rezultat jedne karakteristike već kombinacije osobina, ona se javlja u različitim područjima i može biti manifestirana u obliku produktivno-kreativne aktivnosti ili kao potencijalna/latentna (Čudina-Obradović 1991).

Čudina-Obradović (1991.) smatra da je rano prepoznavanje znakova darovitosti najznačajnija početna stepenica u podršci darovitosti, koja uključuje opažanje, prepoznavanje znakova darovitosti i njenu identifikaciju. „U odgojno-obrazovnoj praksi darovita su ona djeca koja su od strane profesionalnih osoba identificirana kao djeca koja imaju natprosječne sposobnosti i koja su izrazito uspješna u jednom ili više područja” (Čudina-Obradović 1991: 92). Jedan od tih stručnjaka je **odgajatelj** koji najčešće prvi primijeti znakove navedene u kontrolnim listama i započinje dijalog

s roditeljima i stručnim saradnicima u vrtiću. To ga označava kao značajan faktor u identifikaciji darovitih. Opasnosti koje proizlaze iz identifikacije, osobito u ranoj dobi, prepoznaju se kroz forsiranje i etiketiranje. Obje pojave imaju negativne posljedice za dijete. Također postoji opasnost i od neprepoznavanja. To se posebno odnosi na djecu s problemima u ponašanju, povučenu i tihu djecu, djecu koja znaju odgovore na sva pitanja, djecu iz obitelji s niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom te skromnijim roditeljskim ambicijama, djecu s razvojnim nedostatkom, djecu koja dolaze iz drugih kultura.

Znakovi koji nam mogu ukazati na prisustvo darovitosti najlakše se mogu uočiti u ponašanju djeteta. Tokom rada u ovom vrtiću na kraju je focus našeg promatranja usmjeren ka dječaku koji se izdvajao na osnovu njegove potencijalne darovitosti koju su činile izraženije **opće intelektualne i specifične sposobnosti**. To se ogledalo u izrazitoj znatiželji, radoznalosti, lakom izražavanju svojih misli i želja. Također imao je bogat rječnik u odnosu na vršnjake iz svoje odgojne skupine, dobro pamti, razumijeva, poznaje sva slova. U odnosu na drugu djecu i ujedno ono što oslikava njegovu darovitost su smislenija pitanja, opsežniji odgovori, brzo usvajanje novih i neobičnih pojmova. S druge strane prisutna je i dosada, te različiti oblici nediscipline kao reakcija na dosadu ili posljedica velike znatiželje, o kojoj ćemo detaljnije govoriti u rezultatima, opisu i analizi našeg slučaja.

Prema Čudina-Obradović (1991) darovit je onaj pojedinac koji uz razvijene opće intelektualne sposobnosti ima naročito visoke sposobnosti za jedno specifično područje, za čije ovladavanje pokazuje izvanrednu motivaciju, predanost, a što nailazi na razumijevanje, potporu i aktivni angažman obitelji i šire društvene zajednice. Pri tome se najveći značaj pridaje **specifičnoj motivaciji** za rad. Kod dječaka V. Z. ona se iskazuje u izričitoj usmjerenosti prema cilju u aktivnostima u kojima je uključen, kao i u iznimnoj radnoj energiji.

Od postignuća, koje se smatra glavnim pokazateljem darovitosti, ne očekuje se samo da budu visoko iznad prosjeka, nego da predstavljaju i **kreativan doprinos** u području i aktivnostima kojima se bavimo, jer prema Čudina-Obradović (1991) darovitost istodobno uključuje produktivnost i kreativnost.

3. Metode i postupci istraživanja

Kako je darovitost djece kod nas još uvijek relativno nepoznanica i prepuštena je slobodnoj procjeni, zbog toga često je podložna pogreškama. U samom postupku procjenjivanja darovitosti mogu sudjelovati roditelji ili skrbnici, odgajitelji, psiholozi, pedagozi, druga djeca, samo dijete u samoprocjeni. Naravno, slobodne procjene su često subjektivne. Svi navedeni ukoliko nisu educirani za prepoznavanje darovitosti

kod djece mogu svojom procjenom zapasti u opasnosti koje proizlaze iz identifikacije, osobito u ranoj dobi, a često se prepoznaju kroz forsiranje i etiketiranje. Obje pojave imaju negativne posljedice za dijete.

Također postoji opasnost i od neprepoznavanja. To se posebno odnosi na djecu s problemima u ponašanju, povučenu i tihu djecu, djecu koja znaju odgovore na sva pitanja, djecu iz porodica s niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom te skromnijim roditeljskim ambicijama, djecu s razvojnim nedostatkom, djecu koja dolaze iz drugih kultura. Zbog brojnih nedoumica u praksi preporučeno je u takvim situacijama primijeniti pravilo po kojem je manje pogrešno u grupu darovitih uvrstiti neko nedarovito dijete, nego neko dijete previdjeti i ne osigurati mu daljnje poticaje za razvoj. Upravo kako navodi George (2003) jedini način da se osigura objektivnost u procjeni jeste primjena; skale procjene ili mjerne skale koje su pouzdanije od općenitih kontrolnih lista.

Upravo iz ovih razloga željeli smo kroz jedan primjer „potencijalno“ darovitog djeteta propitati razumijevanje i načine prepoznavanja darovitosti djece u jednom vrtiću.

U skladu s tim i odabirom identifikacijskog pristupa darovitim, autora Korena, postavljen je predmet istraživanja u ovom radu: **„Prepoznavanje darovitosti i unapređenje načina rada sa darovitim djecom u vrtiću“**.

Cilj je bio istražiti i analizirati indikatore darovitosti četverogodišnjeg dječaka V. Z. identificiranog kao potencijalno darovitog uz prikaze manifestacije njegove darovitosti.

Formulisanjem istraživačkih pitanja željeli smo utvrditi u kojim je oblastima četverogodišnji dječak darovit:

- Da li se nadarenost ističe u području općih intelektualnih sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području stvaralačkih (kreativnih) sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području socijalnih i rukovodećih sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području umjetničkih sposobnosti?
- Da li se nadarenost ističe u području psihomotornih sposobnosti?
- Koji su izazovi pri procesu identifikacije nadarenosti djece?

Od metoda istraživanja smo s obzirom da sama tema istraživanja Identifikacija potencijalno darovitog djeteta predškolske dobi traži vrstu istraživanja kakva je studija slučaja, te smo se i usmjerili na nju.

U ovom radu slučaj studije je jedinka, četverogodišnji dječak, osoba koja se pratila, analizirala, opisivala; prikupljali su se podaci o njegovom životopisu, bogatstvu događaja koji se usko vezuju za predmet proučavanja, a to je darovitost. Studija slučaja se primjenjivala u zbirnom pregledu podataka dobivenih skalama procjene roditelja, odgajatelja. U konačnici imala je za cilj detaljniji uvid u područje darovitosti djeteta.

S obzirom da smo se za teorijski okvir koji će nam pomoći u što boljem predstavljanju našeg slučaja odlučili za Gardnerovu teoriju, time smo ujedno odredili i metodološke dimenzije koje su nam pomogle u prikupljanju informacija o indikatorima identifikacije četverogodišnjeg darovitog dječaka. Gardnerova višestruka teorija inteligencije, ujedno je i višestruka teorija darovitosti, jer on poistovjećuje inteligenciju sa darovitosti.

Kako je izbor za studiju slučaja djeteta predškolske dobi, time smo na neki način bili i ograničeni u primjeni pojedinih metoda i tehnika u prikupljanju podataka. To znači da do indikatora koji nam daju sveobuhvatniju sliku identifikacije potencijalno darovitog djeteta trebamo prikupiti informacije sa različitih aspekata, uglova, što u metodologiji znači primjena triangulacije. Za identifikaciju darovitog djeteta važni faktori koje smo uzeli u obzir su uloga roditelja, odgajatelja, vršnjaka.

Intervju – U ovom slučaju koristili smo intervjuiranje sa roditeljima dječaka V. Z., sa odgajateljima predškolske ustanove koju pohađa V. Z., ali od vršnjaka i ne baš. U tom smislu kao dopunu našem istraživačkom postupku primijenili smo promatranje ponašanja, međusobnog djelovanja dječaka V. Z. sa ostalim vršnjacima.

Metoda promatranja – glavno obilježje ove metode jeste aktivno uključivanje istraživača u društvenu grupu i njenu problemsku situaciju koja je objekat istraživanja. Odvija se u stvarnom životu, tj. u prirodnim uvjetima (Halmi, 2005: 328). Također promatranjem smo dobili uvid u njegovu interakciju sa vršnjacima, odgajateljima, formulacije rečenica koje koristi, te načine na koji rješava prepreke. Metoda promatranja u ulozu sudionika-promatrača. Odgajateljima i roditeljima je bila poznata uloga istraživača, sa naglaskom na preuzimanje uloge sudionika u odgojnom procesu. U takvoj relaciji istraživanje je imalo formu deskriptivne studije slučaja, s ciljem da se ti rezultati istraživanja praktično okrenu poboljšanju odgojno-obrazovne prakse (iznutra).

Metoda teorijske analize – metoda istraživanja medijskog materijala, različitih dokumenata, slovnih, zvučnih ili slikovnih zapisa i drugih oblika usmenog ili pismenog opštenja među ljudima.

U okviru identifikacijskog modela Ivana Korena krije se metoda procjene. Smatra se da je osnovna karakteristika svih metoda procjenjivanja da se pomoću njih izravno utvrđuju određene osobine i da je pritom instrument tog određivanja čovjek (Koren, 1989: 23).

Prema ovom određenju procjene podliježu subjektivnim greškama koje se mogu prevazići jasnim definisanjem osobina. Metoda procjene zahtijeva (zbog veće objektivnosti) uključivanje više procjenjivača. Ova metoda je primijenjena sa roditeljima i odgajateljima kako bi se stekao uvid u razvoj sposobnosti nadarenog djeteta.

Od Tehnika u ovom istraživanju je korišteno sledeće: polustruktuiran intervju sa pitanjima otvorenog tipa, sudjelujuće promatranje, dokumentacije i evidencije, te analiza stručne literature.

Od Instrumentata korišteni su: protokol/podsjetnik intervjua sa pitanjima otvorenog tipa i protokol promatranja – koji je sadržavao 18 karakteristika i pojava oblika darovitosti. Tu su bilježene sve ključne, reprezentativne tačke definirane kao neki od indikatora za identifikaciju darovitosti dječaka V. Z.

Istraživački instrumenti prema identifikacijskom modelu Korena u ovom istraživanju su bili:

Skale procjene za: Roditelje – upitnik za roditelje – PRONAD – R, uz napomenu da će upitnik biti revidiran, prilagođen predškolskoj dobi. Odgajatelje – Ljestvice procjene - PROFNAD, uz napomenu da će ljestvica biti revidirana.

Skala procjene za nastavnike sastavljena je da pomogne u određivanju komponentne strukture (profila) darovitosti djeteta. Pomoću ovog instrumenta ćemo utvrditi područja/kategorije darovitosti i analizirati profil darovitog djeteta.

Skala procjene za roditelje je sastavljena od dvadeset i jednog ajtema sa tri moguća odgovora: DA, NE, NISAM SIGURAN. Istraživačka svrha ovog instrumenta je bolje upoznavanje roditelja sa razvojnim osobinama njihovog djeteta. Neka pitanja se odnose na rani dječiji razvoj i predškolsko doba, kao i na ponašanje u bližoj prošlosti i sadašnjosti.

3.1. Studija slučaja potencijalno darovitog dječaka V. Z.

U istraživanjima odnosa sposobnosti, veličine obitelji i reda rađanja, utvrđeno je da prvorodena djeca imaju bolje rezultate na testovima inteligencije i postignuća. I u našem slučaju istraživani je četverogodišnji dječak V. Z., prvorodeno dijete u obitelji sa dvoje djece, djevojčicom i dječakom. Živi sa oba roditelja koji su visoko obrazovani i zaposleni. Pohađa predškolsku ustanovu od svoje prve godine rođenja. Trenira tekvando, pohađa i muzičku školu gdje svira triangl i ksilofon.

Znaci djetetova ubrzana razvoja zapažaju se vrlo rano. U predškolskom razdoblju moguće je prepoznati, identificirati te na različite načine poticati djetetove visoke kognitivne potencijale. Već smo ranije istakli roditelje kao najvažnije faktore u identifikaciji darovitog djeteta. Roditelji su prvi koji uočavaju da je njihovo dijete drugačije, a to je uočila i mama dječaka V. Z. Ističe da je kao beba bio upadljivo živahan i tjelesno se brže razvijao, vrlo rano je progovorio i uspostavio kontakt sa okolinom, sposoban da se orijentira u prostoru. Također majka navodi da je rano osposobljen da se samostalno brine o sebi, da se umiva, obuva, oblači, hrani.

Kako sama navodi, počeci i prihvaćanje da je baš ona majka darovitog djeteta nisu bili nimalo lagani. Nije željela da joj dijete bude etiketirano od strane stručnjaka i bila je pomalo skeptična prema ideji posebnog tretmana za njeno dijete.

"Prve godine života s mojim darovitim djetetom bilo je iskustvo kao nijedno drugo - intenzivan, brz i stalno aktivan, moj dječak je iz mene crpio svu snagu već rano ujutro. Budio se noću, da bi radio ono što nije smio danju. A mi smo bili očajni, nenaspavani. Moje bi dijete satima predano vježbalo, padalo, plakalo", priča majka o dogodovštinama svog dječaka dok je još bio beba.

„Potvrđeno je da je darovit, naučili smo njegove snage, i ono malo slabosti, proučili literaturu, i postalo je lakše, jer smo sebi priznali da je on dijete s posebnim potrebama. Naša čupavost, umor, odbijanje izlazaka s prijateljima konačno je dobila službeno ime. Roditelji darovitog djeteta“, kaže mama V. Z.

Ta spoznaja natjerala ju je da se educira, te se potrudila svome djetetu pružiti sve što mu je potrebno da se u potpunosti ispuni i razvija u skladu sa svojim posebnim potrebama. To ukazuje da dječak odrasta u stimulativnom okruženju. Rado je čitala i danas čita knjige namijenjene djeci starije dobi, pri čemu smatra da je to doprinijelo da njen dječak danas na postavljena pitanja i probleme uvijek donosi ispravne odluke, daje originalne prijedloge u kojima do izražaja dolazi njegova mašta. Ponekad je padala s nogu od umora ili očaja, ali nije odustala od toga da shvati svoje dijete, da shvati njegov unutarnji život, njegove emocije i potrebe.

„Nisam željela da mi se dijete etiketira.“

Daroviti dječak V. Z. pun je energije. Njegovu aktivnost možemo predstaviti tražanjem „dok ne padne s nogu“, treba stalnu stimulaciju, puno se kreće, osim kada se koncentrira na ono što ga zanima, a to su konstruktivne igre i slagalice. U svemu što radi ispoljava svoju sklonost perfekcionizmu, postavlja visoke ciljeve, pa ako sve nije savršeno ili onako kako je zamislio, biva često pod stresom, frustriran i pokazuje nezadovoljstvo.

Neka istraživanja su pokazala da daroviti učenici u puno manjoj mjeri od prosječno uspješnih vršnjaka uspjeh i neuspjeh pripisuju vanjskim činiteljima. Skloniji su odgovornost za „neuspjeh“ svaljivati na sebe i gurati se preko granica izdržljivosti. U nastavku slijedi primjer kada V. Z. krivnju što do kraja ne može složiti slagalicu prebacuje na sebe.

JA: Nema veze V. Z., što nisi do kraja spojio slagalicu, sigurno su nam se negdje izgubile par slagalice.

V. Z.: Ne, teto. Sigurno ih ja nisam mogao naći.

Koncentriranost i strast mu omogućuju da ignorira bilo kakvo ometanje dok se bavi aktivnošću koja je privukla njegovu pažnju. Voli rastavljati i sastavljati stvari, vrlo je uporan, i lahko se koncentrira na dvije ili više stvari istovremeno. Izrazito je dobar u logičnom razmišljanju. Uživa u brojanju i mjerenju, voli puzzle, slagalice, ima snažne i uvjerljive argumente za sve, razumije uzrok i posljedicu, želi znati razloge postavljenih pravila (vidjeti prilog 5). Teško prekida započetu aktivnost i pokazuje otpor i nelagodu kada se aktivnost mora prekinuti npr. zbog ručka. Vođa je u raznim aktivnostima. Osjećaj za humor očituje se u njegovoj stalnoj potrebi za smišljanjem šala i zagonetki.

Odlikuje ga stalna potraga za izazovima i zadacima, ponekad je dosadan i nametljiv u želji za raznim, pa i minimalnim postignućima. Ponekad je hiperaktivan, posebno ako se dosađuje na satu, zbog izuzetne sposobnosti da brzo i lahko pamti priče, pjesme, događaje.

Srijedom u vrtiću se realizira literarna sekcija, dan kada učimo pjesmice. To je dio usmjerene aktivnosti i traje sat vremena. Uz višestruki broj ponavljanja stihova i stofa, te demonstriranje nekih pojava koje se pominju u pjesmi, bivala sam u situaciji da svake dvije minute opominjem V. Z. da me prati, da fino sjedi za stolom, da ne leži na stolu, da ne izvodi neke poteze rukama po stolu, da ponavlja za drugom djecom, da ne „zuji okolo“. Ali na kraju kada bih svakog od djece pre-slušavala pjesmicu, V. Z. je bio taj koji bi se prvi javio, i znao kompletnu pjesmicu bez ikakve moje dodatne pomoći i intervencije.

Svako jutro dolaskom u vrtić, nakon pranja ruku uzimaju se vlastite pape. Svake su potpisane sa imenom djeteta, ali se ponekad desi zamjena, jer ima više pari istih papica. Upravo su jedne od tih istih parova papa i od V. Z., ali pošto četve-rogodišnjak zna sva slova, pročita svoje ime i nijednom se u toku mog radnog iskustva u tom vrtiću nije desila zamjena njegovih papa.

“Smeđi pas je u dvorištu i miriše travu.”

To pokazuje njegovu naprednu intelektualnu sposobnost koja se očituje u lahkoći razumijevanja novih ideja, lahkoći pamćenja. Također i njegovo verbalno umijeće je uočljivo kroz bogat i napredan vokabular, korištenje složenih rečeničnih struktura, izmišljanju i razrađivanju priče u detalje, lakom pamćenju pjesme i priče, mogućnosti da zna čitati i izrazitom uživanju u igrama.

Kao indikator naprednog vokabulara ističe se izjava darovitog V. Z. dok smo u dvorištu vrtića imali ekološku sekciju, prikupljanje lišća za jesenju radionicu: njegovi vršnjaci ili su pokazivali prstom na psa, ili su govorili tu je pas.

Znatizelja je, uz verbalno umijeće, najupečatljivija osobina darovite djece. Njegova je znatizelja nezasitna, jer želi znati sve o svemu. I dok djeca rano u vrtić dolaze onako pospana, plačljiva, V. Z. svako jutro dolazi sa nizom pitanja, sa širokim rasponom interesa za sticanje znanja, najčešće fokus njegovog interesa su planete, na koja nekada ne znaš kako da odgovoriš djetetu. Nekad se odgajatelj nađe u situaciji kako da mu odgovori, a da to dijete razumije, zaboravljajući da će on razumijeti i jezikom odraslih. Ne prestaje postavljati pitanja, ima širok raspon interesa, želi znati o apstraktnim pojmovima kao što su pravda, vrijeme, ljubav.

*Iz intervjua sa roditeljem saznajemo: V. Z. (3,5 godine), kupa se u moru i kaže:
„Kako nas more miluje?“*

V. Z.: Teto, šta je to džentlmen?

V. Z.: Teto, šta se dogodi kad čovjek umre?

Sa četverogodišnjim dječakom V. Z. može se razgovarati i sporazumijeti na engleskom jeziku. Jako voli gledati dokumentarce i čita/pregleda enciklopedije. Zdravo je dijete i voli puno pričati, o svemu ispituje. Često sakuplja raznovrsne stvari, kao što su npr. markice i razglednice.

Druga djeca mogu darovite smatrati mudrijašima, napornima, hvalisavcima, previše dominantnima, nepristojnima. Ponekad će daroviti biti odbačeni jednostavno zato jer se „ne znaju igrati“, jer ne „shvaćaju fore“ ili zato jer su „bezveznjaci i štreberi“. S druge strane, i daroviti ponekad odbijaju manje sposobne vršnjake, naporno im je raditi u timskom radu s onima koji rade sporo, loše ili išta manje od savršenog. Ponekad ih vrijeđa i frustrira što drugi ne priznaju originalnost ili genijalnost njihovih ideja i znaju biti netolerantni prema glupostima i neozbiljnostima vršnjaka. Ovo se odražava i kod V. Z. u toku slobodnih aktivnosti, gdje uglavnom bira kockice i uživa u konstruktivnim igrama, kada pokazuje ljutnju, bezvoljnost i nemir ukoliko drugovi sa kojima se igra ne surađuju sa njim u izgradnji broda.

Jedan od primjera izražavanja njegove frustriranosti i težnje ka perfekcionizmu je izgradnja zajedničkog broda sa drugarom. To je bio drug kojem je bilo beznačajno koju boju kockice treba uzeti prilikom gradnje, dok V. Z. je bilo jako bitno da to bude crvena kockica i nijedna druga. U daljnjem razgovoru sa njim zašto mora biti crvena kockica, kao odgovor sam dobila da je takav brod bio kada je prošlo ljetno išao na more.

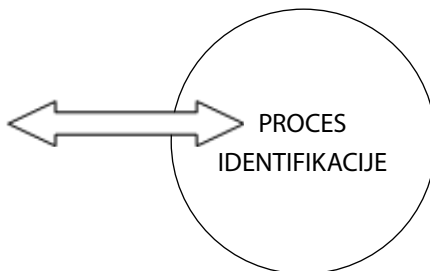
Kao i svako drugo dijete i daroviti mališani naročito su osjetljivi i na najmanje uvrede, te šale lako primaju k srcu. Neprihvatanje i zadirkivanje od strane vršnjaka uzrokuju emocionalne teškoće darovitih koje se mogu očitovati kao potištenost, osjećaj nevoljenosti, delikvencija, nediscipliniranost, burne emocionalne reakcije, osamljenost, nedostatak prijatelja. To pokazuje i reakcija V. Z. kada sljedeće jutro dolazi u vrtić i na ulazu govori dječaku sa kojim je imao konflikt oko crvene kockice:

„Nisi mi više drug.“

4. Analiza i interpretacija rezultata

U nastavku sumirane su sve informacije dobivene istraživanjem, te dat sažet prikaz profila darovitog djeteta. U cilju identificiranja darovitog djeteta doprinijeli su nam sljedeći akteri:

- *Roditelj*
- *Odgajatelj odgojne skupine*
- *Vršnjaci*
- *Istraživač (u funkciji pedagoga)*

Slika 1. Akteri u modelu identifikacije darovitog djeteta

Podaci dobiveni proučavanjem životopisa istaknutih, produktivno darovitih pojedinaca pokazuju da su oni češće dolazili iz obitelji s manjim brojem djece i bili prvorođenčad. Iako moramo biti oprezni pri donošenju generalizacija, ovu činjenicu potvrđuje i naša studija slučaja.

Roditelji vole pričati o svojoj djeci. Posebno vole isticati čime ih je dijete oduševilo, nasmijalo ili razveselilo. Vole pričati o zanimljivim pitanjima koja djeca znaju postaviti. Najviše se prepričavaju trenuci u kojima niste znali kako uopće odgovoriti na tako pametno i komplicirano pitanje vašeg mališana. Oduševljavaju vas njihova razmišljanja i zaključci i pri tome ne skrivate koliko se ponosite genijalnošću svog potomka. Roditelji prvi primjećuju darovitost svog djeteta i upravo su oni najvažniji i najtačniji u identificiranju potencijalno darovite djece. Rezultati istraživanja nam ukazuju da takvo, slično iskustvo je imala i majka dječaka V. Z. koje je podijelila sa nama.

Činjenica je da se darovita djeca nešto češće javljaju u obiteljima višeg socijanog i obrazovnog statusa. U obitelji dječaka V. Z. oba roditelja su obrazovani i materijalno zbrinuti, što možemo povezati sa većom brigom i poticanjem dječakove nadarenosti, u smislu angažovanja u raznim poljima (sportskim, muzičkim), čitanjem literature, enciklopedija, vlastitoj educiranosti o podsticanju u poljima darovitosti. Ipak, povoljan utjecaj bogate i obrazovane obitelji na poticanje razvoja darovitosti ne treba preuveličavati, jer postoje pojedinci koji su izrazili veliku darovitost unatoč tome što su rasli u vrlo nepovoljnim obiteljskim prilikama.

Na osnovu dobivenih rezultata došli smo do zaključka da se dominantna područja darovitosti dječaka V. Z. nalaze u okviru općih-intelektualnih, vizuelno-spacijalnih sposobnosti. Od specifičnih obrazovnih postupaka, koje možemo sintetizirati na osnovu rezultata istraživanja, kao najuspješnije navodi se čitanje (posebno zajedničko čitanje i traženje informacija iz različitih izvora, tj. npr. od roditelja i djece), razgovor (posebno odgovaranje na djetetova pitanja i uključivanje djeteta u konverzaciju odraslih) i zajedničke aktivnosti posebno zajednički izlasci na različita mjesta uz komentare viđenog i doživljenog (Čudina-Obradović, 1991: 79).

Iz protokola promatranja možemo izdvojiti sljedeće osobine: izuzetne sposobnosti zaključivanja, brzo mišljenje i zapažanje, postavljanje pitanja i davanje originalnih prijedloga, izuzetno govorno izražavanje i čitalačke vještine, sklonost perfekcionizmu, duga usmjerenost na zadatke. Prema procjeni odgajateljice ima dominantne potencijale u područjima intelektualnih, stvaralačkih, psihomotornih sposobnosti.

Zaključak

Identifikacija darovite djece kao proces, zapravo znači veliki izazov. Kada je riječ o identifikaciji u našoj državi možemo kazati da nažalost još uvijek ne postoji planiran koncept identifikacije i izdvajanja darovitih niti pružanje posebnog tretmana. Država nema strategiju kad je ovaj problem u pitanju, nego je sve prepušteno slučaju. Na temelju analize i interpretacije podataka, primjenom modela identifikacije darovite djece, dolazimo do zaključnih razmatranja o cjelokupnom istraživačkom procesu.

Pitanje identifikacije je vrlo kompleksno, zato treba uzeti u obzir sve dimenzije darovitosti, kao i karakteristike darovite djece. Istraživanje na ovu temu je rasvijetlilo mogućnosti primjene modela identifikacije darovitog djeteta, četverogodišnjeg dječaka koji pohađa predškolsku ustanovu u Sarajevu. Metodički pristup identifikaciji darovitih učenika koji je predložio Koren daje sistematičan uvid u područje darovitosti kao i šanse za identifikaciju većeg broja darovitih učenika. Njegov pristup, koji smo prije upotrebe revidirali, prilagođavajući neke od stavki, čestica djeci predškolske dobi, nam je omogućio lakšu dostupnost i veću mogućnost dobijanja podataka.

Procjenjivanje sposobnosti dječaka je dobilo na značaju učešćem više faktora. Timski rad je neophodan, posebno kada je riječ o populaciji darovite djece. Procjene odgajateljice, roditelja, vršnjaka i samog istraživača, kao dopunska snaga, rezultiralo je uvidom u dominantno područje darovitosti.

Primjenom modela identifikacije nastojali smo steći uvid u područje darovitosti djeteta koji je poslužio kao orijentacijski okvir za sami pristup takvoj djeci. Na temelju zaključaka, diskusije sa odgajateljicom i roditeljem načinjena je sinteza, profil darovitog djeteta sa njegovim karakteristikama i sposobnostima unutar određenog područja darovitosti.

Identifikacijom darovitog djeteta smo stvorili jasne pretpostavke za poboljšanje akcije, u smislu individualiziranog pristupa. Kako bi se pružila primjerena podrška djeci s visokim sposobnostima u vrtiću, potrebno je razviti sustav identifikacije.

Da bi se to postiglo u praksi potrebno je razviti jasne strategije za prepoznavanje i rad sa darovitom djecom. Neke od njih bi trebale sadržavati:

- Obrazovanje učitelja i odgajatelja kroz poseban kolegij o poučavanju darovitih, kako bi ih znali prepoznati i voditi do potpunog razvoja njihovih potencijala.
- Potrebno je razviti sistem identifikacije. Općenito govoreći, u vrtićima, a naročito u školama, ta podrška nije poprimila osobine sistema, nego je više rezultat individualnih i grupnih nastojanja. Time bi se subjektivne procjene i moguće greške svele na minimum.
- Potrebna je široka društvena podrška.
- Organizovanje obaveznih vidova stručnog i profesionalnog usavršavanja odgajatelja i nastavnika u vezi sa darovitom decom, a u okviru vrtića i škola.
- Ugrađivanje više usmjerenih aktivnosti u okviru posebnih planova i programa koji će podsticati dodatne sposobnosti kod djece u okviru nastavnog časa.
- Svakodnevno praćenje i bilježenje postignuća darovite djece.
- Razvijanje mreže saradnje između predškolske ustanove i škole po pitanju darovite djece zbog kontinuiteta posebnog programa podsticanja i podrške.

Literatura

1. Altaras, A., (2006), *Darovitost i podbacivanje*, Pančevo: Mali Nemo, Institut za psihologiju Beograd, Centar za primijenjenu psihologiju
2. Cvetković-Lay, J., (1995), *Ja hoću i mogu više: priručnik za odgoj djece od 3 do 8 godina*, Zagreb, Alinea
3. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., (2007), *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko, Naklada Slap
4. Čudina-Obradović, M., (1991), *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje i razvijanje*, Zagreb, Školska knjiga
5. Dryden, G., Vos, J. (2001), *Revolucija u učenju: kako promijeniti način na koji svijet uči*, Zagreb, Educa
6. George, D., (1995), *Gifted Education, Identification and Provision*
7. Halmi, A. (2005), *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*, Jastrebarsko, Naklada Slap
8. Jurić, V., (1977), *Metodika rada školskog pedagoga*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor
9. Koren, I., (1989), *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Zagreb, Školske novine
10. Leyden, S., (1990), *Helping the Child of Exceptional Ability*
11. Muminović, H., (2003), *Određenje i identifikacija nadarenosti*, Sarajevo: Filozofski fakultet.